

ԳԻՏԵԼԻՔԻ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Գիտելիքի փիլիսոփայական վերլուծությունն իրականացվում է հետևյալ տեսանկյունով՝ տեխնիկական առաջընթացին համարժեք աճում է տեխնիկական միջոցների փոխակերպված մարդկային գիտելիքի ծավալը և տեխնիկական հանդես է գալիս որպես նյութականացված-առարկայացված մարդկային գիտելիք: Պարզաբանվում է, որ պատմական տարբեր փուլերում գիտելիքի և տեխնիկայի փոխհարաբերությունը նույնը չի եղել, և այդ է պատճառը, որ մարդկային և տեխնիկական գիտելիքի ծագումը, էությունը և կառուցվածքը բացահայտելիս վերլուծվել են գիտելիքի և տեխնիկայի փոխադարձ կապի պատմությունը և տրամաբանությունը:

Առանցքային բառեր. *նյութականացված մարդկային գիտելիք, մարդաբանական տեսանկյուն, գործիքային տեսանկյուն, սուբյեկտ-օբյեկտ հարաբերություն, գործնական-վերափոխիչ գործունեություն*

Տեխնիկական առաջընթացին համարժեք աճում է տեխնիկական միջոցների փոխակերպված մարդկային գիտելիքների ծավալը: Տեխնիկական հանդես է գալիս որպես նյութականացված-առարկայացված մարդկային գիտելիք:

Մենք արդեն անդրադարձել ենք տեխնիկայի երրորդության երկու կողմերի փիլիսոփայական արժեքավորմանը: Այն մի կողմից հանդես է գալիս որպես մարդկային գործունեության յուրահատուկ ձև (մարդաբանական տեսանկյուն), իսկ մյուս կողմից՝ որպես այդ գործունեության միջոց և արդյունք (գործիքային տեսանկյուն): Առաջին դեպքում խոսքը տեխնիկական գործունեության մասին է, որն ուղղված է սոցիալական իմաստ ունեցող բնության գործոնների վերափոխմանը: Այս գործունեությունն անհնարին է պատկերացնել առանց գիտելիքի, ընդ որում՝ առանց տեխնիկական գիտելիքի: Երկրորդ դեպքում խոսքը մարդկանց նպատակադիր, վերափոխիչ գործունեության միջոցների մասին է: Սրանց ստեղծումը ենթադրում է ոչ միայն համապատասխան նյութական գործոններ՝ նյութեր, իրեր և էներգիա, այլև՝ արտեֆակտի նախագծման և գործառույթի մասին գիտելիք:

Հետևաբար, ինչ տեսանկյունով էլ դիտարկենք տեխնիկական՝ մարդաբանական, գործիքային կամ սոցիալական, այն միշտ ներկայանում է որպես օբյեկտիվ աշխարհի մասին նյութականացված-առարկայացված մարդկային գիտելիք:

Գրականության մեջ տեխնիկայի այս տեսանկյան վերաբերյալ կան բազմաթիվ դիտարկումներ: Այսպես, տեխնիկական բնության յուրացումն է մարդկային բանականության միջոցով: Տեխնիկայի, որպես իրականացված գիտելիքի ուղղվածության մասին փաստում է նաև Յասպերսը: Նա նշում է, որ տեսության կարգավիճակում տեխնիկական նպատակի ձեռք բերման

համար տալիս է նպատակահարմար մեթոդներ, այսինքն, այնպիսիք, որոնք համապատասխանում են տվյալ իրերին և հնարավորություն են տալիս չվատնել անտեղի ջանքեր և անդրադառնալ միայն անհրաժեշտին [1]:

Դիտարկելով տեխնիկական որպես իրականացված կամ նյութականացված գիտելիք, պետք է նկատի ունենալ, որ տարբեր պատմական շրջաններում իրականացման գործընթացն ունեցել է իր յուրահատկությունը: Դա բացատրվում է նրանով, որ պատմության ընթացքում գիտելիքի բովանդակությունը և կառուցվածքը ենթարկվել է էական փոփոխության՝ սկսած շրջապատող բնության մասին նախամարդու հասարակ գիտելիքներից մինչև ժամանակակից գիտական վերացարկումները: Բացի այդ, ինչպես արդեն ցույց ենք տվել, տեխնիկական էապես զարգանում է նաև որպես գործունեության միջոց՝ քարե գործիքներից մինչև համակարգիչները: Միանգամայն բնական է, որ պատմական տարբեր փուլերում գիտելիքի և տեխնիկայի փոխհարաբերությունը նույնը չի եղել: Այդ է պատճառը, որ մարդկային և հատկապես տեխնիկական գիտելիքի ծագումը, էությունը և կառուցվածքը բացահայտելիս, պետք է վերլուծենք գիտելիքի և տեխնիկայի փոխադարձ կապի պատմությունը և տրամաբանությունը, հատկապես շեշտը դնելով տեխնիկայի մեջ իրականացված մարդկային գիտելիքների՝ վրա, որն էլ իր հերթին, հանգեցրեց ժամանակակից գիտատեխնիկական առաջընթացին: Փիլիսոփայության մեջ գիտելիքի հիմնախնդիրը նոր չէ: Այն միշտ եղել է փիլիսոփայության ավանդական հիմնախնդիրներից մեկը և որպես այդպիսին միշտ բացահայտում է նոր տեսանկյուններ, պահանջում նոր մոտեցումներ և վերաիմաստավորումներ: Այն արժեվորվում է հատկապես մարդկանց գործնական գործունեության մեջ գիտելիքի դերի անընդհատ աճով:

Գիտելիքը փիլիսոփայության կենտրոնական հիմնախնդիրներից մեկն է: Գիտելիքի վերլուծությունը փիլիսոփայության կարևորագույն խնդիրն է, փիլիսոփայական գիտելիքի հավերժ հիմնախնդիրը:

Դեռևս փիլիսոփայության արշալույսին գիտելիքը դարձել է մտածողների ուշադրության օբյեկտը: Հին հնդկական և հին չինական փիլիսոփայության մեջ փորձ է արվում բացահայտել գիտելիքի բնույթը և դրա գործնական օգտակարությունը: Ք.ա. 7-րդ դարի հնդիկ փիլիսոփա Բխարտրիիսարին գտնում էր, որ գիտելիքը մարդուն ուրախություն, երջանկություն և փառք է պարգևում, օգնում է օտարության մեջ և դրա համար էլ այն բարձր է հարստությունից, ուժեղ է բոլոր աստվածներից: Գիտելիքի պրոբլեմը չեն շրջանցել նաև անտիկ դարաշրջանի փիլիսոփաները: Այսպես, ուսումնասիրելով մարդկային գիտելիքի բնույթը, ճշմարտություն որոնող հանրագիտակ մտածող Սոկրատեսը պարզաբանում է, որ որևէ առարկայի մասին գիտելիք ունենալ նշանակում է առարկան սահմանել և ձևավորել համապատասխան հասկացություն, որը վերաբրտադրում է որոշակի սեռատեսակի էական հատկանիշը: Պլատոնը հաստատում էր, որ գիտելիքը գոյություն ունի ոչ գիտելիքի հետ և նրանց միջև պայքարը միջնորդավորվում է կարծիքով, որը բխում է էմպիրիկ գիտելիքից այն դեպքում, երբ գիտական գիտելիքը կապված է տեսական մտածողության հետ: *Արիստոտելը կարևորելով գիտելիքի ձեռք*

բերման մարդկային ձգտումը, գտնում էր, որ իրական գիտելիքը նույնական է իմացության առարկայի հետ: Նա գիտելիք ասելով նկատի ուներ ճշմարիտ գիտելիքը, որը նույնական է ինացության առարկայի հետ, այսինքն՝ այն իր բովանդակությամբ համապատասխանում է իրականությանը [2]:

Միջնադարյան փիլիսոփայության մեջ ճշմարիտ գիտելիքը վերաբերում էր աստվածային նախախնամության ոլորտին: Նոր ժամանակների փիլիսոփայությունը գիտելիքի ոլորտն անջատեց հավատից և գիտելիքը հայտարարեց ուժ: Շեշտը դնելով գիտելիքի փորձնական ծագման վրա, Ֆ. Բեկոնը գտնում էր, որ գիտելիքը և մարդու հզորությունը համընկնում են, քանի որ պատճառի չիմացությունը դժվարեցնում է գործողությունը: Ըստ Ֆ. Բեկոնի գիտելիքը մեծ ուժ է, որովհետև ճանաչելով բնության ուժերը և օրենքները, կարողանում ենք վերափոխել բնությունը և այն հարմարեցնել մարդկանց պահանջներին [3]: Արդյունքում մարդը կարողանում է գերիշխանություն հաստատել բնության նկատմամբ: Հակադրվելով գիտելիքի մասին անտիկ և միջնադարյան ըմբռնումներին, Ֆ. Բեկոնը գիտելիքով է պայմանավորում մարդու գործելու և ստեղծագործելու հաջողությունը: Մարդը՝ բնության աղախինը և մեկնաբանը, այնքանով է գործում և հասկանում, որքանով ըմբռնում է բնության կարգը: Դրանից ավելին նա ոչինչ չգիտի և ոչինչ չի կարող անել: Ֆ. Բեկոնի համոզմամբ գիտելիքն ինքնանպատակ չէ, այն առաջին հերթին մարդկային պահանջմունքների բավարարման միջոց է: Գիտելիքի բնույթի բացահայտմանը անդրադարձ է կատարել նաև գերմանացի դասական փիլիսոփա Ի.Կանտը: «Չուտ բանականության քննադատություն» աշխատության մեջ պատասխանելով «ի՞նչ կարող է մարդն իմանալ» հարցին, Ի.Կանտը ելնում է այն փաստից, որ գիտությունը մեզ տալիս է հավաստի գիտելիք: Հետևաբար, քննարկման առարկա պետք է դառնա ոչ թե այն, թե հնարավո՞ր է արդյոք գիտական գիտելիքը (նա կասկած չունի մարդու ճանաչողական հնարավորությունների մասին), այլ այն, թե ո՞ր դեպքում գիտելիքը կարող ենք համարել հավաստի, օբյեկտիվ և անհրաժեշտ: Ի.Կանտի կարծիքով փորձը մեզ տալիս է միայն պատահական, մասնավոր գիտելիք: Սակայն հավաստի գիտելիքը պետք է լինի անհրաժեշտ, օբյեկտիվ և համընդհանուր, իսկ դա կարող է ապահովել միայն ապրիորի ճանաչողությունը [4]:

Ուշադրության է արժանի նաև գիտելիքի մարքայան սահմանումը՝ գիտելիքը գիտակցության գոյության եղանակն է:

Հանուն արդարության պետք է նշել, որ գիտելիքի մարքայան սահմանումը այնքան էլ ճիշտ չէ: Բանն այն է, որ իրոք գիտակցությունը դրսևորվում է որպես գիտելիք: Բայց մենք գիտենք, որ գիտելիքը գիտակցության դրսևորման միակ ձևը չէ, այն կարող է հանդես գալ նաև հույզերի, զգացմունքների, կամքի ձևով: Այդ պատճառով էլ գիտակցությունը ավելի լայն ֆենոմեն է, քան գիտելիքը: Հետևաբար՝ գիտելիքն ընդամենը գիտակցության գոյության ձևերից մեկն է:

«Գիտելիք» հասկացությունն ունի տարբեր սահմանումներ, որոնք արտահայտում են դրա երկու բնորոշ գծերը: Առաջին՝ գիտելիքն իմացության արդյունք է և իրականության

համապատասխան արտացոլում: Երկրորդ՝ գիտելիքը ձեռք է բերվում մարդու գործնական վերափոխիչ գործունեության ընթացքում և իր հերթին ծառայում է այդ գործունեությանը:

Մարդկային գիտելիքի բնույթը և էությունն ըմբռնելու համար անհրաժեշտ է անդրադառնալ դրա աղբյուրին՝ մարդկային գործունեությանը, աշխատանքին: Գիտելիքն աշխատանքի անհրաժեշտ նախադրյալն է, որովհետև աշխատանքը ներառում է ոչ միայն նյութական, այլև հոգևոր գործունեություն, ընդ որում, հոգևոր գործունեությունը նախորդում է նյութականին: Գիտելիքը հոգևոր գործունեության արդյունք է, հոգևոր արտադրություն է, օբյեկտիվ իրականության իդեալական արտացոլումն է մարդու գործնական վերափոխիչ գործունեության մեջ:

Գիտելիքը ծնվում է առարկայական գործունեության մեջ սուբյեկտ և օբյեկտ ներգործության արդյունքում: Փիլիսոփայության մեջ իմացության գործընթացը գոյություն ունի որպես իմացության սուբյեկտ-օբյեկտ հարաբերությունների համակարգ: Ընդ որում սուբյեկտն իմացական կարողություններով օժտված մարդն է, սոցիալական խմբերը, հասարակությունը: Օբյեկտն այն ամենն է, ինչը հակադրվում է սուբյեկտին, որին ուղղված է նրա առարկայական-գործնական և ճանաչողական-արժեքային գործունեությունը: Իմացության սուբյեկտը միշտ իմաստ ունի իմացության օբյեկտի հետ հարաբերության շրջանակներում: Իմացությունից դուրս չկան իմացության ո՛չ սուբյեկտ և ո՛չ էլ օբյեկտ:

Իմացության օբյեկտն օգտագործվում է գիտելիքն ու ճանաչողությունը բնութագրելու համար: Օբյեկտն այն առարկան է, որին ուղղված է սուբյեկտի գործնական, ճանաչողական և արտադրական նպատակային վերափոխիչ գործունեությունը, այսինքն՝ սուբյեկտ-օբյեկտ ներգործության մեջ է ծնվում գիտելիքը: Այդ փոխներգործությունում հիմնական սկզբունքը մտածողության և կեցության միասնության սկզբունքն է: Այդ սկզբունքը արտահայտվում է օբյեկտի վրա սուբյեկտի համապատասխան ներգործության ձևով: Բայց գիտելիքն ունի նաև սոցիալական պայմանավորվածություն: Բանն այն է, որ գիտելիքը ծնվում է ոչ միայն օբյեկտի վրա սուբյեկտի ներգործության արդյունքում, այլև գիտելիքի ձևավորման վրա ազդեցություն է թողնում սուբյեկտի նախորդ փորձը: *Այդ պատճառով էլ գիտելիքն օբյեկտիվի և սուբյեկտիվի, առարկայականի և իդեալականի համակցությունն է:*

Գիտելիքի առկայությունն անվիճելի փաստ է: Դա հաստատելու համար մեկ անգամ ևս պետք է անդրադառնալ հասարակական գործունեությանը, որի ընթացքում ձևավորված ճանաչողական գործընթացն իմացության օբյեկտի և ճանաչող սուբյեկտիվի միջև ծնում է սուբյեկտ-օբյեկտ հարաբերակցության դիալեկտիկական կապը:

Օբյեկտը սուբյեկտից դուրս գոյություն ունեցող իրականություն է, սակայն այն չի կարելի հանգեցնել ամբողջ օբյեկտիվ իրականությանը: Իմացության օբյեկտն օբյեկտիվ իրականության մի մասն է, այսինքն՝ այն առարկաները, երևույթներն ու գործընթացները, որոնց ուղղված է ճանաչող սուբյեկտի ուշադրությունը: Հետևաբար, օբյեկտիվ իրականության այս կամ այն երևույթները և գործընթացներն օբյեկտիվ են դառնում միայն այն ժամանակ, երբ մարդ

սուբյեկտիզործնական, ճանաչողական և վերափոխիչ գործունեության մեջ ներառվելով վերածվում են արտեֆակտերի: Արտեֆակտի ստեղծումը մարդու գիտելիքների առարկայացման, նյութականացման փայլուն օրինակ է:

Եթե գիտելիքի ձևավորման դեպքում սուբյեկտի ակտիվությունն արտահայտվում է հոգևոր գործունեության մեջ, ապա գիտելիքի կիրառության դեպքում սուբյեկտի ակտիվությունը գլխավորապես արտահայտվում է նյութական առարկայական գործունեության մեջ: Այսպիսով, որպես գիտելիքի աղբյուր հանդես են գալիս և իմացության օբյեկտը, և սուբյեկտը: Օբյեկտը նյութ է մատակարարում իմացությանը, իսկ սուբյեկտը տեղեկություններ այդ նյութի մասին: Վերջնական արդյունքում գիտելիքը պայմանավորվում է այդ երկու աղբյուրների բնույթով և հատկություններով: Իհարկե, օբյեկտը պայմանավորում է գիտելիքի բնույթը, բայց միևնույն է, օբյեկտը կարող է սուբյեկտի կողմից արտացոլվել տարբեր տեսանկյուններով և արտահայտվել տարբեր խորության գիտելիքներով:

Գիտելիքն օժտված չէ ներունակ բովանդակությամբ, այդ բովանդակությունը նա ձեռք է բերում՝ ստեղծագործաբար արտացոլելով օբյեկտիվ աշխարհը: Հետևաբար, գիտելիքի էությունն իրականության ստեղծագործական արտացոլման և վերափոխման արդյունք է: Գիտելիքն իրականության նկատմամբ մարդու գործունեության արդյունքն է և մարդկային գործունեության անհրաժեշտ պայմանը:

Իրականության մեջ մարդկային գիտելիքն իրականացվում է ամենատարբեր ձևերով, որոնցից կարևոր են գիտական տեսությունները և մեթոդները, գեղարվեստական պատկերները, բարոյական նորմերը և կանոնները, քաղաքական, իրավական, փիլիսոփայական հայացքները և, վերջապես, մարդկային գործունեության ամենատարբեր ոլորտներում առարկաների և երևույթների գործնական յուրացումը: Օբյեկտիվ իրականության մեջ գիտելիքի նյութականացումն իրականացվում է նախ և առաջ արդյունաբերության մեջ, որը մարդու էական ուժերի առարկայացման բաց գիրքն է: Նյութական արտադրությունը հանդես է գալիս որպես գիտելիքի նյութականացման եղանակ: Գիտելիքը գտնում է իր առարկայական ձևը նախ և առաջ տեխնիկայի և տեխնոլոգիայի մեջ:

Այսպիսով, գիտելիքը հանդես է գալիս որպես մարդու հոգևոր մշակույթի տարր և իր բովանդակությամբ վերաբերում է հասարակական գիտակցության ոլորտին: Երբ գիտելիքը գործառու է իր սոցիալական որոշակիությամբ, այն հանդես է գալիս որպես արտադրողական ուժերի տարր: Այդ տեսակետից մարդկային գիտելիքի բնագիտական, տեխնիկական և հասարակագիտական ձևերից առավել կարևորը տեխնիկական գիտելիքն է:

Т.А. Оганнесян

ФИЛОСОФСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ЗНАНИЯ

Философский анализ знания производится со следующей точки зрения: пропорционально техническому прогрессу растет объем человеческих знаний, преобразованных в технические средства, и техника представляется как материализованное-овеществленное человеческое знание.

Объясняется, что на разных исторических этапах отношения между техникой и знанием не было одинаковым и это стало причиной того, что при выяснении происхождения, сущности и структуры человеческого и технического знания, были проанализированы история и логика взаимосвязи техники и знания.

Ключевые слова: материализованное человеческое знание, антропологическая точка зрения, инструментальная точка зрения, субъект-объект отношения, практико-преобразующая деятельность

T. A. Hovhannesyan

BASIC PHILOSOPHICAL PROBLEMS OF KNOWLEDGE

In the studied material the philosophical analysis of knowledge is conducted by the following point of view: adequate to technical progress grows the volume of human knowledge, which is converted to technical meaning, and the technique is presented as materialized-realized human knowledge.

In the analyzed material it is explained that in different historical phases the relations of knowledge and technique was not the same and that is the reason, that in discovering the origination, essence and construction of specially technical knowledge we have analyzed history and logic of mutual relation of technique and knowledge.

Keywords: materialized human knowledge, anthropological point of view, instrumental point of view, object-subject relation, practical converter activity

Գրականություն

1. **Ясперс К.** Смысл и назначение истории. - М., 1994. - С. 84, 257.
2. **Аристотель.** Физика // Аристотель. Соч. в 4-х томах. Т.3. - М., 1981. - С. 299.
3. **Бэкон Ф.** Новый органон// Сочинения в 2-х томах. Т.1. - М., 2002. – С. 12.
4. **Кант И.** Критика чистого разума. - М., 1999. - С. 38-39.

Հովհաննեսյան Թադուհի Արտաշեսի (ՀՀ, ք. Երևան) – ՃՀՀԱՀ, Էկոնոմիկայի, իրավունքի և կառավարման ամբիոն, ասիստենտ, (+374) 93351746:

Оганнесян Тагуи Арташесовна (РА, Ереван) - НУАСА, кафедра Экономики, права и управления, ассистент, (+374) 93351746.

Hovhannesyan Taguhi Artashes (RA, Yerevan) - NUACA, chair of Economy, law and management, assistant, (+374) 93351746.

Ներկայացվել է՝ 13.02.2015թ.

Ընդունվել է տպագրության՝ 23.02.2015թ.